

(#238)

E timhaka ta va ka Mkuna e Mkhahini
wa ku fuma ka Hosi Shilubana 27

P. Shilubana

9/2

Hi lembe ra 1833 Manukuse e hosi ya
Vangoni a yimbisa e ngoma e tikhweni
ra le Bileni.

Hi lembe ra 1834 a sutka e Bileni a
ri ni va ka Mkhavelana ni va ka
Mabunda ni va ka Mkuna e kuya
e Mhanghala (Rhodesia).

Gulatsino e hosi ya ka Mabunda na
Nyongana e hosi ya ka Mkhavelana
na Shilubana e hosi ya ka Mkuna
va ya tlhela e Mithi (limpopokives), va
vuyela e Bileni e matikhweni ya vona-
ya khale, Manukuse yena a ya e
mandamni Makhweni e rendiveni ra
yena ro ya e Mhanghala.

Loko e va ka Mkhavelana ni va ka
Mabunda ni va ka Mkuna va tlerile
hi le Mithi va fika va lwa na
Mbotkota e hosi ya ka Khosa.

E nyimpi leyi yi tiviva hi letsakw
i nyimpi ya "MBANGO".

Ku tlhela ka Manukuse hi le
Mhanghala.

Hute loko Manukuse a hari e Mhanghala
a rhuma e rito e ka Shilubana e hosi
ya ka Mkuna letsakw a nwi
klayisela e tiko va yena hikuva o ta
vuya. Hutani e va ka Mkuna va vula
va ku ka nwi tiva; hi letsakw lesi hi
nga tlhela e ndleleni; o ta na fika o hamba
o dlaya ka wunwe-wunwe ku fika loko hi

hi hela. Hi loko va twanana letsaku va to
lwa na yena.

Hi leme ra 1836 hi nkarhi wa vuisika,
Manukuse a hpa a vuya hi le nkanghela;
a fita a lwa ni va ka nkuna ni va ka
nkhañelana ni va ka Mabunda.
E va ka nkuna ni va ka nkhañelana ni
va ka Mabunda va hluriva va
hangalaka. Kutani e hosi Shilubana
wa ka nkuna a beyela e va ka Mabunda
ni va ka Khosa ni va ka Rikhotho akua
hi fambeni. Kutani e va ka nkhañelana
va tutumela e Swazini; e va ka
Khosa ni va ka Rikhotho va pfumela e
ku famba ni hosi Shilubana; kambe
vaku hi to famba hi hlasela loko hi
ni karhi hi famba. Kutani e hosi
Shilubana aku; lesi ni vulaka
sona a hi sinene, hikuva lava va
nga ta vabya a va nga si koti e ku
tutuma loko yi hi kumile.

Kutani e va ka nkuna va vonga
e hosi Shilubana vaku:

"Tshetsha masinyane ugeze ukhupuke;
Uya-zibona izihlangu zimpetumpeti;
Sitsha sokubunjiva;

ungazwi Mandwandwe ku si dumisa

Kanti bafuna ukusigoboza;

Sepene esiginyane Tashiya ezinja

za ka Manukuse ngo kugijima;

Bayeke nkosi, Ngonyama e nduna."

Kutani e hosi Shilubana a suka
e ka Rikhotho a ya eugheva e

Ka Maakana (e Khoseni) a hunda
a ya pela Kkomati (Komati River) na
Sabe (Sabi River) a famba a ya fika
e Ka Swamba.

Kwala va nga pela Kona e Sabe, hi
Kwala ku nga sala Hošana wa Ka Mashde
wa Ka Kuna.

Hošana o sale Kona hi mhaka legi:
"O te xivina va Ka Kuna ni te ndi hosi
Kasi mho ndi sisa." Kutani e tiko riku
Kunene u hosi; Kambe loko hi ri hira
hi ta luva e hosi Shilubana, ~~Wako~~
~~Wako Shilubana~~ Kutani e hosi Shilubana
hi yena loyi a nga ta luva wena.

Hi loko Hošana a nga si tvisisi a
va a sala Kona e Sabe. Hi loko
Shilubana a famba a ya thela e
Vulolwana leha a nga te e Ka vanhu
va yena hi panele e ku thela Kwala
hikuva ndi lorhe e norho.

E norho wa hosi Shilubana

E hosi Shilubana o lorhe letsaku
loko va famba va ya fika e Ka Zulw
lomu a va Kongome Kona, yena o ta
hlayiseta Kambe e vanhu va yena
va ta hangaloka va nwi sukela.

Loko va thela va ye va ya pela
X Kkomati hi loko Mabunda
aku yena o karhele o to sala.

Kunene o sala, E hosi Shilubana
o hunda ni vanwana va Ka Mabunda
va nga va Myavana na Swankonwana
na Mithimithulu va famba va

ya fika e Timpukanini laha ku nga
 v'elekiwa Muholo kumbe Kwahungana
 e va a thyiwa e v'ito ra Timpukana e
 zivana hosi Shilubana e ntutulu wa
 Shikwambana.

Shilubana e ka Maale e Bokgaba.

Loko e va ka Ukuna va suta e Timpukanini
 va fika va aka e Bokgaba hi lembe ra
 1839 e ka hosi ya wansati Maale.

Loko e va ka Ukuna va fika va aka
 e va tunduka lesi va nga byela
 hi nanga ya v'ona siwagawana loko
 va suta e vutonga loko yi te: loko e
 timhaka ti ta va tinene, mi fanelle e
 ku famba mi ya fika e tikweni
 rinwana ra Sitalala (Tinthava).

E tikweni rherho mi ta kuma e hosi
 ya wansati mi aka kona mi nga thuki
 hambi mo v'ona e ku seseka kumbe e
 ku nona ka tiko e henhla ka tintava
 teto mi ahandluka mi ya aka e henhla
 ka tona; hikuva loko mo ahandluka
 e tintava teto e ka ukuna a ku nga
 vi kona. Kasi loko mo v'endeleka e
 hansi ka tintava teto e ka ukuna
 ku ta va kona.

E khaka ya vumbishi o va leyle lekaku
 loko mi ta va mi ri kona e tikweni rherho
 mi ta rumeriva e homu beyi pfaka hi
 khelo ra ~~kh~~ tintava. E homu
 yeleyo mi nga thuki mi yi amulela
 mi dlaya hikuva loko modlaya yona

e ka Nkuna a ku ~~hamba~~ nga vi Kona. Kune e homu yeleyo yi ve yi fika e Nkarhini wolowo va nge e ka Maale yi pfa e Maharimanini vatlu i yo ta va vuyisa. Kutani e va vanuna va ka Nkuna va vula vula hi homu yeleyo ni ku Tunduka e marito ya Kwagawana. Kutani va tshava letsaku loko vo ka ala e homu leyi e ku ya amulela e Maharimana ya ta ku vo sola.

Hi loko va twanana letsaku e homu yi ya dlawe e handle ka Muti ni ku dyerwa Kona.

A heta hi ku vula letsaku yena a nge fiki e Tikweni rberho o ta fa a dlaya hi ntungu wuivwana lowa a wa vonaka wu taka. Kune a nga fikanga o dlawe e udleteni e Marshakeni hi ntungu wa mpondo. Loko e va ka Nkuna va ha ku fika e ka Maale hi lembe ng 1839

Mudzekedzwa wa ka Muhlashi a rhuha a ya ake e ka Modjadj. Kutani e va ka Modjadj va tala niwi rhanba e nyimpi. Kutani yena ake; Mina a neta hosi; e hosi i Shilubana.

Kutani Mudzekedzwa a ya e ke hosi Shilubana e Botgaba e ke ya rhanba Konye. E hosi Shilubana a abe. Hi loko Mudzekedzwa a ya e ka Mmuelana e Indisana ya hosi Shilubane. A fika a niwi byela

e timbakwa hitkwato ni letsaku e hosi Shilubana o arile.

Kutani Mfumulaner a fumela letsaku o ta ramba e nyimpi. Mfumulana a lungisa e nyimpi yi hama ni vusitlu e hosi ya yena Shilubana a nqa tivi kholumu. E nyimpi yi fika yi lwa ni va ka Tsatsawana, Tsatsawana a huriwa. Kwashitlwe a thava e hosi Tsatsawana hi fumu Mudzelle a hlomula va nwi sukela a tihavile, vaku o file.

Hi loko e vavese va ka Mabitji (va ri e hansi ka Modyadi) va ku hi fanele e ku hisa e miti, Kutani Mfumulaner a ala. Hi loko e vavese va ku lesi e va ka Khuna va alaka hi letsaku va lava e ku tata hi tekela e tiko. Kutani va vubavile letsaku va hundutela e va ka Khuna va lwa na vona. Kunene va endlisa tshepo. Kutani loko yi lwa va byisetele e va ka Khuna laha va tivaka letsaku loko vo fika kona a va nqa hundi hitwalahoker sibodlho. Kutani e va ka Khuna va Kongoma kona hituwa e tiko a va ngari tivi va ya fika va Mbombomela kona va hela. Lava kulu va nqa lava kwalaho i va Mfumulana endisane ya hosi Shilubana ni nwanwa ya yena Madzuvana na

kwashikwe na Muthono, ^{na} Mathavana
Mhandela na Mbenya.

Lava nga sala va khelala e kaya
e ka Shilubana e Bokegaha.

Hi lembe na 1842 Mayukuse a
landa Shilubana e Bokegaha. E
nyimpi ya kovera yi fambisi i
Mathengwane loyi a fambisa e
vanda na Mabundlela e ra
Vangoni ri fambisa i Riungum.

Hi kwalaho ka Mufambisi wa
vanda na Mabundlela Mathengwane
e vito na Bokegaha lebyi Shilubana
a nga fitelaka byona byi tswiva
hi letsaku i Bokegaha bya Mathengwane
(Farm Sedan 323. Letaba District).

E hosi Shilubana na Maale va
suka va famba hi ku tshava e
Vangoni, va ya e humbelule
(Olifants river) e ka Mamiche.

Loko e va ka nkuna va khelala
kona va ya aka e Mbengeleli
(Schelen Farm Letaba District).

Shilubana e Mbengeleli

Loko e va ka nkuna va sukala e
Mauwe (Mamichis-Olifants river)
va sukela vanwana e va ka nkuna
va nyimba ya ka Nghamuni (Mashete)
va sala va ake kona.

E nkoshi lowa e va ka nkuna va
nga aka e Mbengeleli va kume e

Ku khula ni ku anda; hikuwa a ku
vanga na njimpi e uKashi hikuwawo
lowa va nga thama wona wa khume
ra Malembe na Malembe Mambishi.

Hi kona e Mbengeleni laha ku nga
kula e vutshu rinwana levi e hosi
Shilubana a nga ri thya e vito ra
"Mihlolo". E Hosi Shilubana o thye e
vutshu levi e vito ra Mihlolo; hikuwa
a nga kholewi letsaku o ta khela a
kuma e vutshu lero tano; hikuwa e
Mavutshu ya yena a ya hele ngoffu
e njimpini ya ka Mudzokedzwa na
Tsatswana.

E Hosi Shilubana e Gologotweni

Loko e va ka Khuna va rhuha e
Mbengeleni va ye va ya aka e
Gog Gologotweni (Paris Farm 180
Letaba District)

Hi lembe ra 1854 e nuna wunwana
wa ka Khuna loyi a va hi i Kgumbungu-
mbu wa ka Ndala a ya e ka hosi
Mashishimale (Letaba District) e ku
Saveni. Kute loko a vuya o hlanguana
ni Maharimana ya ya hlasela e ka
Mashishimale. Kutani ya iwi vutsha
ya ku: "U pfa hi kwiki?" a ku: "ndi pfa
hi le ka Mashishimale e Phalabura"
va ku: "a ku ya u ya endla e yini"? a ku:
"A ndi ye e ka Vanakuloshi ndi ya
Sava". Kutani e Maharimana ya ku

wo hamba, a ye e ku ya hlevela e va ka Mashishinane letsaku hi ta e ku va hlaseleni. Kutani va nivi dlaya.

Loke va nivi dlele va hundela e Mahlweni e ku ya e ka Mashishinane. Va fika va hlasela va khoma ni mathumbi va muba na wona e kaya ka wona.

Loke e hosi Philebana a tva e ta ku dlawa ka Ngumbungumbu a karha ngofu, a vutisisa ni ku tengisa e Maharimana letsaku ya rika.

Kutani e Maharimana ya pumela e nandu, kambe ku nga ri hi timbilu; hikuva a ya ku khuma wo hi ribisa na khari hi ri tihosi ta yena, hi ta si vona loke a to amutela e miriho ya hina. Hi loke ya ta rika hi Nhwanyana wo fe e tihlo loyi a nga khomiwa e ka Mashishinane.

E nyimpi ya le Gologotweni

E nyimpi leyi yi vange hi ku dlawa ka Ngumbungumbu wa ka Ndlatla lesi e Maharimana ya nga va ya nivi rika.

E mavuthu ya ka khuma lava ya nga, lava e nyimpi leyi ke, Mikhlo, Sikhodlonya, Mgodoni Mungadzi.

E nyimpi yi sungule e ku lava ni mpundu ku fika loke e dyambu ni pela. Loke ri perile e Maharimana ya khandiya e tintava e kuya e magovelweni ya wona.

16 MAR 1939

K24/2

⑩
10

Kutani loko ya famba ya Ke: "Re do le bona ka Muthwana". E va ka Mkhena va Ke: "Si zo nibona lapho nizolala khona" (Hi ta mi v'ona laba mi nga ta etlela kona.) Hi loko e Maharimana ya namba ya tutuma yaku Kumbi va ta va landa ni vusiku va ta ya va dlaya.

Loko ri phumela e va ka Mkhena vo longga e Nhundu ya v'ona kuine ni sipuwo sa v'ona va sika va famba e Ku Kongoma e Ka Modjadj.

Loko va sika e Gologotweni va famba va te va tata hunda he le Rigorigo (Mohlaba's location) va famba va fika va gova e Ka Masiye (Mohlaba's location). E mavuthu lawa a ya ri na v'washindzela e Nkosikazi leyi Kulu ya hosi Shilubana ya famba ya ta hunda hi le Rida (Maake's location).

Loko va hunda kona e Rida hi loko v'atwa e Bvesa ake: "He! He! Mkhena o palile". Va famba va ta fika e hansi ka sinthabyana sa Magwiri (Mohlaba's location) hi tlhelo ra le v'useni. Hihwalaho ku nga thyiwa e sinambyana sinwana lesi nga kona e v'ito ra v'washindzela; si phyeriwa e Nkosikazi ya hosi Shilubana.

E ndhaku ka sona hi loko e va ka Mkhena va pela e Nambu wa Ritavi (Letaba River) va fika va gova e Ka Mokisi (Letaba Drift).

É ndhaku ka nyimpi leyi hi loko e
 va ka Nkuna va ta vonga e hosi ya
 vona Shilubana vaku:

"Gangalaza abantu emazibukweni;
 Kheumba nge Sengwe nge Sengonyama;
 Mhlana ofulathela oMaphepe no Gatise;
 Kapher omeutu othe, he! he! Ze do thakana
 ka Motsaana;

Ba te sonibona lapho nizolala khona;
 Kwathi msutu ase ntabeni ya se Rita
 athe, he! he! O Nkuna o padile; Kanti
 Nkuna o yandlula nasi ugonda ka
 Modjadji ka Thebela. Mbabala e nduna
 Masinda ngo ku thebela.

Bayete Khosi! Ugonyama e Uduna."
 Loko e va ka Nkuna va suka e
 Letaba Drift va famba va ya gova e
 Thakana nibutuku, va suka va famba
 va ya aka e ka Madlakazi (Mamitwai
 Location). E nkarhi lowu a ri ri Tikora
 Modjadji.

Hosi Shilubana e ka Modjadji.

Loko e va ka Nkuna va fike e ka Modjadji
 ku humelele e tindziya leto tala ta
 Sigonwana. Hi loko vaku i tindziya ta
 Modjadji a lavaka e ku handisa Nkuna
 e ndlala, letsaku a nga ti sika hi
 ndlala hikuva wa ha ku fika.

E nyimpi ya ka Tsatsawana ya Vumbishi

Hi lembe ra 1860 ku va ni dyanda e ka Modjadji. Kutani e hosi Shilubana a rhumela e vanhu e ku ya e ka Modjadji va ya kumbela e ku niseriwa e mppula.

Kutani Modjadji a ku loko a ta nsa e mppula hi loko e hosi

Shilubana o sungulel hi kuya susa Tsatsawana hikuwa wa vanga.

Kutani Shilubana a lungisa e nyimpi letsaku yi ya klasela e ka Tsatsawana.

E nyimpi leyi ku hume e va ka Khunene ni va ka Modjadji ni va ka Valoyi ni va ka Rikhotho. E nyimpi yi fika yi lwa ku hlurwa Tsatsawana.

E nyimpini leyi hi laka ku nqa khavwa hayi wa Mutholonyi wa ka Shikwambana va a ya pela e kaya. Kwashititisisana wa Mfumutana e ntongwa ya Shilubana a thumba e tihomu. Loko e nyimpi yi terile, e mavandla ya mutha kutani ya ya lumisiwa.

Koo lembeni leri ra 1860 ku biwa e ngoma leyi kulu e ka Modjadji, e va ka Khunene na vona va ba e ya vona. E ngoma leyi yi tivwa hi letsaku i ngoma ya "Madagana". Hi rona e lembe leri ku nqa vellekiwa Shikozwa Shilubana.

16 MAR 1939

K24 / 2 / 3

E ndhaku ka tsets'o hi loko Jiwawa wa Muphutugezi a ku e hosi Shilubana o fanele e ku rhurha a ya aka e ka yena e Spelontlen. Hi loko Shilubana a ala. Kutani Jiwawa a rhumela e rito letsaku Modjadji na Shilubana ni va ka Valoyi ni va ka Kiklotho va ya mvi luva. Kunene wuwwana ni wuwwana a humesa e makume mambirhi ya sihomu e ku ya luva ha sona e ka Jiwawa.

Hi loko Jiwawa a ya si tsherisa a ku anga si lavi o lava e tihomu.

Kunene ku hlengwa e tihomu.

Loko li fihle e ka Jiwawa, a amukela e ta ka Modjadji ni ta ka Valoyi ni ta ka Kiklotho a tsherisa e ta ka Mhuna a ku i Titongo. Kuri letsaku a yi ri mbisi ya lesi Shilubana a nga ala e ku rhurha a ya aka e ka yena.

E ndhaku ka tsets'o hi loko ku fika Muzila hao e lembeni rero ra 1860, e ka Jiwawa a hlengoli i Mawewe e Bileni. Kutani Jiwawa a rhamba Muzila letsaku va ya klasela e ka Mhuna. Hi loko e va ka Mhuna lava a va tisha e ka Jiwawa e ku endla e sitina, va suka va muka e kaya, va fika va vula letsaku e nyimpi ya Jiwawa na Muzila yi ta e ku klaseleni.

Kutani e va ka Mhuna va tilungisa ni ku vutisa e tiranga lesi va

panelele e ku endla Sona. Hi loko e
tiranga ti vula letsaku va panele e ku
suka va hlhela lomu va nga pfa ha
kona loko va ta e ka Modjadyi.

Kutani ku rhuviwa e tihlora e
ku ya hlola e nyimpi ya Jivawa na
Muzila; hi loko ti ta ya hlanguana ni
nyimpi ya Kona, Kutani ku dlawa
Nwanghinghinyana e tata wa Nyavéle
(loyi a nga sala a va Mutambisi wa
Mavuthu ya ka Nkuna e Nkarhini
wa ku fuma ka hosi M. Dlabar,
a nga fa hi lembe ra 1920) ni
vavwana vambirhi.

Loko va tva e ku baleka ka
Sibalesa, hi loko va vula letsaku
e hosi Dhlubana o panele e ku
kuna e Mutini a famba. Loko
va suka kwalako hi vo dlaya
Mundhandhayazi wa Mupkutugezi
loyi a ri Musavi e Sivandleni seso,
va teka ni Sibalesa sa yena ni
tikomu ta yena ta Mune wa Makume
leti a sa va hi tinguvu ni timondo
ta tindlophu. Mundhandhayazi loyi
o dlaye i Marhořanyi wa ka Makaringe.

Loko e va ka Nkuna va suka kwalako
va famba va tata pela e Nambu wa
Kitavi hi le ka Mokisi (Letaba Drift).
Loko va ha ku pela e Nambu e
nyimpi ya Jivawa na Muzila yofika
Loko yi vona letsaku e va ka Nkuna
va perile vaku: Sindani. (ponani).

na vōna e vō ka Nkuna vōku: Sindani.
 Loko e hosi Shilubana a pela e nambu
 wa Ritavi hi le Ker Mokisi; e-Mavandla
 Manwana lawa a ya ri na Muhlolongi
 wa ka Shikwambana ya ya pela & hi
 le hengkla ka buloho ra Ritavi leri
 pelalaka e Letsitele Siding. E-Sibalela
 lesi si nga tekwa e ka Mundhandhayazi
 yi wela e matini vō nga ha sivoni;
 hikwa e nambu a wa tele.

Shilubana a sukla e Ritavi laha a
 goñe kona (Mohlaba's location) a famba a
 ya fika e Sedan Farm no. ¹⁵⁷ Letaba Dist,
 laha namuntlha ku nga saña e Batgoda.

Kaku loko vō ha goñe kona ~~Mohlaba~~
 e-panura vō ka Nkuna vō nga vō
 Mpapalati na Mulondo na Shikwambana
 vō ku ku paneli e ku pamburiva
 e tihomu lesi si nga shumbiwa e
 ka Mundhandhayazi si dlawa ku
 lumisiwa e mavuthu ka tona.

Kutani e hosi Shilubana a ku;
 ti ta dlawa loko Muhlolongi a
 fikhile. Hi loko Mpapalati a ku;
 Hi sukla e vutunga loko hi ta laha
 Bvesa hi tshava Manukuse hi
 nga ri na yena, ~~Manukuse~~ wa teta
 hi kuma kwala Bvesa, na sona u
 fike u xwi veka e vundjuna; Kasi
 sana wo vō Nkuna ntulu ke?

Kunene ku te loko Muhlolongi a
 fikhile to dlawa e ku lumisa e
 mavuthu. Loko ya lumisiwile yo

hangalaka e ku ya e Misaseni ya woria.
 rdkhatu hi loko e va ka Shingange va
 ya aka e Paris Farm - Letaba District,
 Masesele wa ka Shipalana a ya aka e
 Thwedzi (Julesburg Farm no 170 - Letaba District)
 Mpapalati a ya aka e Nambyeni wa ka
 Masume (Zouers Farm no 162 - Letaba District)
 Shikhibana a sala e Sedan Farm no 157 - Letaba
 Lake e Makwašo Nkhondwe a ngafela Kona).
 e hosi Shilubana a aka Kona e
 pulasini ya Sedan lake ku sutlaka
 e mugerho wa mati lawa ya yaka e
 Shilwane Mission Station.

Mukhohlonyi yena a ya aka e
 Dinthabyanini lesi va nge i
 Mukhohlonyi - lesi nga thyeriwa
 yena e Sedan no 157 - Letaba Dist.

E Hosi Shilubana e Sedan 157 - Letaba Dist.

Loko Shilubana a ri e Sedan e
 hansi ka Nthava ya Marhoŋonyi
 ku tata fika e nyimpi ya Maswazi
 yi fika yi enghena e Kaya e ka
 hosi Shilubana yi nga tiviwanga.
 Hi loko yi fika yi lwa e Maswazi
 ya va ya tshelela e Pharara (Sedan)
 ya ya goŋa Kona. Hi ro siku leri
 Mantshelu wa Shilubana a nga
 dlaya e Maswazi a va a thyiwa e
 vito ra "Izethaya" lesi a nga dlaya
 e Maswazi loko e nyimpi yi ta te e
 Kaya. Lava va nga dlaya hi Maswazi

hi ^{nyimpi} ~~nyimpi~~ leyo ta e Kaya a i va
 Thwayisa e hosi ya Marhoŵanyi na
 Matshume e tata wa Zungu na
 Nwamakaringe e Mana wa Madjomela
 a wa Shilubana ni vanwana.

Hi loko e Maswazi ya khela ya sika
 masha e Pharara e-ravumbirhi ya pamba
 ya ya ta hē le Sintshabyanini sa Mkhloklonyi
 ya hunda ya Kongoma e Ho ka Tshungulu
 ya pamba ya ya fika e Nthaveni ya.

Loko ya fika e Nthaveni ya hisa
 e-mbhalo wa wona wa nyimpi. Hi loko
 e-musi wa mbuluka wa ya e henhla;
 ndhaku wa mbuluka wa khofekela e
 khelo leri e-va ka Nkuna va nga kona.
 Hi loko yi sika e ya Maswazi yi
 hlanguana ni ya ka Nkuna a yi lwa.
 Loko yi ri kashi yi lwa hi loko e
 Maswazi yo hisa e Nhoŵa hi khelo
 mo rinwana. Kulani e-tihomu
 leti a ti ri e henhla ka Nthava hi
 ya Mamudziri ti sika hi ku tshavo
 e ndilo. Loko ti sika e va ka Nkuna
 vo halesela na tona lexpaku va ti
 dlaya. Loko e Maswazi ya vona
 lexpaku tinwana ti sikile hi loko
 ya ti landja ya ti byisa, ya pamba
 hi namu wa Mhude e ku ya hunda
 hi le mutini wa hosi Shilubana.

Loko ya hunda kona ya kuma e
 Mlosikazi beyi-kulu ya hosi Shilubana
 (Nwasindzela) a lo tumbetiva e handle
 hituŵa a vabya ya nwi dlaya.

Ihi loko ya tshelela e Pharava laha a ya gove kona.
 Laña va nga dlaya e Maswazi e nyimpini leya
 vumbirhi i va Mukoto wa Shilubana ka Tqhotweni
 wa ka Komu. Endhaku ka Jona hi loko e Vanyarkini
 va ku va ya landa e Maswazi hi rhlampfu beri
 a va ri hondle hi mimbulo ya vona. Kunene
 e Maswazi ya sukla ya ya e Nyarkini ya fitka ya
 lwa na vona. E-tikosi ni vanhu va dlawi; va ya
 kuma ni vukwisha va byi hlougorisa x ku fitka
 loko byi ya wela e rivweni. Endhaku ka Jona hi
 loko e Maswazi ya hundya ya moka.
 E-Vanyarkini va koke e Maswazi va nga
 si tivi letjaku na wona ya si tiva e-ku
 khandya ni ku famba e Tintshaveni; a va
 ku i Vangoni va ka Manukuse laña
 va nga tiviki ku famba Tintshaveni.

E MUVANGO WA MUHLOHLONYI

Endhaku ka tinyimpi ta Maswazi, hi
 loko Mawewe e matlwa Muzila a
 rhumela e tintloko ta vanhu e ka
 Shilubana ha Muhlohlonyi wa ka
 Shikwambana letjaku Shilubana a
 ta nwi kombelela e mishi ya nyimpi
 e ka Vabvesa; hikuva aku Muzila
 o nwi hlula hi letjaku a nga ya
 kombela e mishi e Vabveseni e
 Karhi lowu a nga ta e Bvesa.

Ihi loko Muhlohlonyi o teta e Tintloko
 leti a si yisa e Maharimanini e
 Mathanweni yo ti yisa e ka Shilubana
 Kutani Shilubana a vitana e vanuna

Ya Ka Nkuna a va Komba leš^u endleke
 ji Muhlolongi šo teka e tindhloko leti
 a ti rhumeriwe yena a ti yisa e Ka Makarima
 Hi loko Mpapalati na Mulondo na
 Shikhibana va ku hi ku byerile hi
 timhaka ta Muhlolongi leš^uaku leš^u
 a š^u endlaka a hi šona; na šona
 o te a ta hi kuma hi ri na wena u va
 u fika u riwi endla e nošona.

Hi loko e vana va Shilubana vaku:
 "Hi ta ya riwi dlaya". Shilubana aku:
 a hi šona leš^uaku a ya dlawa; yena
 o to rhurha a riwi sukela a ta vona
 loko a sala a fuma. Hi loko
 Shilubana a rhurha e Botgaha (Sedon)
 a ya e Khoname e tikweni ra
 Dzukuwuku (Westfield Farm no 223 - Letaba Dist -
 Muti wa Shilubana a wu ri Kwala lu neqa ni
 yindlo ya riwi wa pulasi).

Loko e-hosi Shilubana a sutla e
 Botgaha o sutle a lerise Shikhibana
 leš^uaku hi yena loyi a fanelleke e ku
 sala a languta e va Ka Nkuna hitwašo
 laša a va sala e Botgaha; hitwašo
 vate e ka hosi Shilubana hi karhele
 hi ku rhurha; leš^u hi salaka a hi
 vuli šona leš^uaku kumbe ho ku
 šika, a hi ku šiki.

E HOSI SHILUBANA E KHONAME

Kupe loko e Hosi Shilubana a ri e
 Khoname, e Makhosikazi ya yena.

Manwanyana yo sukka ya endlela e
 Khwedzi. Loko va famba va hlanguana
 na Muhlolongi ni vutshu ra yena leri
 a vaku i "Ngemeni", e mpuwanani
 (Mohlaba's location), yo va endla e rsele ni
 ku va phanga. Hi loko e Makhosikazi
 ya khela ya sukka e Kaya e Khoname
 ya fika ya hlamusela e hosi leji
 ya nga endliwa sone Muhlolongi
 ni vutshu ra yena.

Loko va ka ku heta e ku hlamusela,
 e ntshumi leji paka e ka Phikubana
 ya ta fika e ka hosi yi ta nwi byela
 lefaku Muhlolongi o sukile o ye e
 ka Nwandzwanana ni lefaku o
 panele e ku landiwa a ya dlawa.

Hi loko e hosi Phikubana a rhuma
 e vutshu rinwana e ku nwi landiwa
 a ya dlawa. E-vutshu leri nga
 rhumiwa hi hosi y ri y sungula hi
 kuya e ka Modjadji (hi ku lerisa ka
 hosi Phikubana) ri ya nwi byela lefaku
 loko o twa e pongo e tikweni ra yena
 a nga ehlketi lefaku i nyimpi a
 shuka, kambe ro ya endla e sa rona.

Putani loko e vutshu ri fika e ka
 Nwandzwanana ro kuma ku ri
 Karhi ku thyiwa e ntshu va hi vini va
 Kaya ni vanwana va vutshu ra
 Muhlolongi; yena a nga ri kona.

Hi loko zungu a dlawa Matkethe
 wanwana waka Muhlolongi kwalaho
 ntshveni. Loko va languta hi loko va

Vona Muhlohlonyi a Hufuma.
 Hi loko vaku hi ndiya a Hufumaka,
 Kutani va nvi hlorigisa; Dzanga a
 nvi Alhava e Sihlappa hi thari va
 loko a hoša. Kutani Muhlohlonyi a
 vona e vafana vawana loko a Hufuma,
 a va Kongoma lešaku ya teka e
 Mathari e ka vona a ta lwa hi wona.
 Hi loko Dzanga a nvi Alhava hi
 thari ku hlomula Felebana wa Shilubana
 a ja kwalako. Kutani e va ka
 Muhlohlonyi lava va nga sala va
 hangalaka.

Kutani e vuthu leri a ri rhume hi
 hosi ri Muka e Kaya e ku ya vika
 lešaku Muhlohlonyi o dlawile.
 Kutani e hosi Shilubana a lerisa
 lešaku ku landiwa e muti wa
 Muhlohlonyi e Botgaha wu ya dlawe.
 Hi loko e va rhumiwa va fika va
 byela Shikhibana e Marito ya hosi.
 Kutani Shikhibana aku: Mi nga
 huti mi ya dlaya e muti, hikuva
 leši ku dlawete Muhlohlonyi loyi
 a ri yenera karhatata si lulamile.
 Kutani e varhumiwa va khela va
 Muka e Kaya e ka Shilubana e
 Khonane.

E ndhaku ka tsetse e vaka
 Muhlohlonyi va suta e Botgaha va ya
 e ka Mawewe e ku ya nvi tivisa
 lešaku e hosi Shilubana o dlaye
 Muhlohlonyi. Loko va famba va

ya pitla e Nhlanguane (Hydenburg Dist.),
hi loko e ~~van~~ Nhlanguane va dlaya
wuwana wa vona loyi a vaku i
Nwamihingwana wa Ka Phikwambana,
va ku ha va tiva i va Ka Muhlolongyi
a va lulamanga.

KU DLANA KA VA KA NKUNA EKARIKHARI

Hi Mkarhi wuwana e hosi Mnyada
a hlougola ~~ka~~ Nwamushana (Manushana)
e tikweni ra yena aku i Noyi. Hi loko
Nwamushana a shurha a ya aka e ka
Rikhari.

E ndhaku ka ~~le~~ hi loko e hosi
Mnyada a humesa e vandla ra yena a
va a kombela ni vutlu rinwana e ka
Philubana ~~le~~ ku landjwa
Nwamushana. Philubana a humesa
e vutlu ra yena ri jambisa ^{hi} Jungu.
Loko va pitla e ka Rikhari e vobvusa vaku
xivina va ka Nkuna Salani ni
tumbela kwala handle ka muti, ~~le~~
xivina ni ta hi lamulula loko va lwa.
Hi loko e va ka Mnyada va enghenela
Manushana e mutini ni vusiku va nwi
dlaya. Loko va nwi dlele va teka e tihomu
ni tinkyimpu leto tala va Mhathamuka
va muti kumwe ni va ka Nkuna.

E va ka Nkuna a va thumbanga Mkhumu
kambi ku ri ku dlaya e vanhu.

E mavandla ya pitla ya enghenela e ka
Mnyada ya pitla ya tivika. Kutani

a huna e nkensa e mavandla. Kutani
 a teta e havi ya homu a nyika e va ka
 nkuna letjaku va ta ya dlaya va dya.
 Kutani e mavuthu ya ka nkuna ya musa
 e kaya e ka Shilubana. Loko va fita
 va yi khuletela va giya ni ku hlamusela
 e hosi e ta rendo ra vona. E-mavuthu
 lawa a ya rhumele hi hosi Shilubana a
 ya ri Mampisi ni Mampondro ni Mapakabi.
 Kutani e hosi Shilubana a nkensa e
 mavuthu ya yena, a va a berisa letjaku
 ku dlawa e havi leyi va nga vuya na
 yona e vito ra yona va ku i Kwamutana.
 E-ndovo ra homu leyi ri Sekiwe e
 Sethangu si va si phaka i Mantshelw
 wa Shilubana a phakela va Magweza
 ka Ntaba na Tshayavafana wa
 Kwamirhendele waka Ndhukula ni
 Vanwana.

E-ndhaku ka timhaka leti, e va ka
 nkuna Vanwana va huna va ya eku
 saveni. Lava va nga huna e pfumba
 beri i va Ndlhete wa Shivotani na
 Shithivela waka Shilubana ni nwana
 Sambatana waka Mhangwana, na
 Kwankonga Hoveni waka Mhangwana na
 Phulu waka Nhlongo ni Vanwana.
 Loko va fita e ka Rikhari hi loko va
 amukeriva e ka Magugwaneni, wunwane
 wa hosana ya ka Rikhari. Loko va amukeriva
 kona vo enghenisiwa e ndyangu lower
 wa nga biyiwa hi sirava.
 Loko va ri kwalako ndyangu ku

twakalae rito leri nge a va dlawe.
 Shithibela a ~~huma~~ engena e
 ndlwini o kuma ku ri ni sibalesa
 hi loto a tekale sibalesa sešo lekhatu o ta
 balesela loyi a lavaka e ku engena.
 E va nakulobye vo dlawe hi kvašo, ko
 pona yena ntsena. Loto a ha ri e ndlwini
 va te va lava e ku hisa e yindlo lekhatu
 a to fela kona e niwini wa yindlo o ~~huma~~
 aku: Lava ni nga va dlaya va tele, a hi
 lekhatu ni nga lovisa e silo sa ming, ha
 Muntu weniwe. Kutani Shithibela o kuma
 e ndlwini ku pikela loto a ta huma
 kona ni vusiku a ya e kaya e kuya vitla
 e e kosi; Kasi kute e siku e pfumba
 leri ri humaka, kaku loto va pika
 e nyangweni ya muti vo wela hi sikutfo sa
 Mapurba yo famba va tola se payeka. A va
 e hosi Shilubana aku: "Loto a ho va hina
 a hi nga ti famba a hi to khela hi ya e kaya
 hikuva lesi sa vula lekhatu e ndlela
 leyi a hi yinene". O ringetile lekhatu
 va khela vo ala va famba.

E-ndhaku ku huma riwana ri
 fambisa e bwanhlae waka Shikwambane
 e kuya e ku saveni. Bwanhlae a ya
 sava e tihomu to ta koma lovola e
 Makwa Majomela wa Shilubana layi
 a va ku i Mbambawunye.

Lava nga pona kona i va Mbene
 wa Maganelana, na Bwawembe waka
 Buma. E-ndhaku ka khatu hi loto
 e va ka kuma lava a va sale e

Botlqaba va nga va Shikhibana na Mulond^z
na Mpapalati ni vaivwana va ta e
Khoname e ka hosi Shilubana e ku ta
e Khosini wa vanhu lava va nga dlawa
e ka Rikhari. Kutani loko va fike Kona
va vutisisa e timhaka ta ku dlawa ka
vanhu lava. E hosi Shilubana a va
hlanusela e timhaka hikhato; ni let^{is}
ti sukete e ka Muyada a nga va ramba.
Kutani e ya ka Khona yi hlanguana yi
gupa yi fambisa e Mantshelwa wa
Shilubana. Kutani ku rhuiniwa e rito
e ka Muyada e hantlepi hentleni
ka ku dlawa ka vanhu lava.
Kutani Muyada a ya humesa e havi
ya hona e ku rivisa e va ka Khona.
E havi leyi yi khaviwa. Lava va nga
kuma e Shikhangu ⁷ homu leyi i va
Nwadzimanyana wa ka Shipalana na
Nwanhlaire wa ka Shikwambana ni
vaivwana lava va nga dlayiwa e vanhu
va vona e ka Rikhari;

E nahaku ka let^{is} hi loko e hosi
Shilubana a humesa e Shikomu e ku
ya ramba e nyimpi ya ka Shikuthuni
let^{is}aku yi ya hlasele e ka Rikhari
hikwalako ka vanhu lava va nga dlawa
Lava a va rhuiniwe e ka Shikuthuni
a va ri va zungu na Mantshelana wa
ka Mawila. Kutani Shikuthuni a va
a ya pfumela e ku humesa e nyimpi yi
ya hlasele e ka Rikhari. E nyimpi yi
famba yi ya fika e ka Rikhari yi

fika yi fika yi dlaya e vanku lavo
tala. Kutani yi khela yi mutha e kaya
e ka Shikhukhuni.

E-hosi Shikhukhuni o pfumele e kuya
hlasele e ka Kikhari hituwa a rhandza
lekhatu Shilubana a ta rherha a ya
aka e ka yena. Kambe Shilubana
a ri Karhi a ala aku e nanga
kwagawana yi nwi lerise lekhatu
a nga khuti a khandya e tinflava
a ya aka kona.

E-nkhathu ka lesi hi loko e-hosi
Shilubana a rhuwela e-rito e ka
Shikhibana e Botkajaha lekhatu va
tata nwi rherha rherha a ya aka
kona. Kutani Shikhibana a
rhuwela Madantsi ni Mavuthu e
kuya rherha e hosi. Kutani Shilubana
a rherha e Khoname e kuya e Botkajaha.
Va famba va ya fika e Murohwana.
Loko va ri kwalabo e hosi Shilubana
a byela Madantsi lekhatu a nga ka
yi Botkajaha o ta ya aka e Muringweni.
Hi loko Murohlo wa Shilubana na
Masikhoni na Junqu ni vaimwana
va sika kwalabo e ku ya aka e
Marhondeni. Loko va sukile e-
hosi Shilubana aku e ka Madantsi;
a fambe a ya teka e Mathari ya
yena e ka vana va yena lava va nga
nwi sukela hituwa va nwi hlambile.
Kutani Madantsi a ta tava aku
i vana va hosi a nga yi. Kutani

e-hosi Shilubana a sutka laha a goile
kona e Murohwana aya aka e
Muringweni e ka Magayibiya -
(Monarein Farm - Letaba District)
Koko Kwala pulasini ya Monarein
hi laha e hosi Shilubana a nga
fela kona.

Loko a file hi loko e vanuna laiva
kulukumba va Shikhibana, na Dchozi
wa ka Mashela na Kkhavelana wa ka
Shipalana ni vanwana va vulaivula
hi khaka ya Malahela ya hosi.

Kutani va twanana letšaku e
hosi yi fanele e ku lahliwa e
sikarhi ka muti. A va tšhava
letšaku loko o lahliwa ku
nyanyana laha va nga voniki ka
kona hi masiku e vabviva va nga
yimbula va ya endla e mirhi ya
vona ka yena.

Loko e-hosi yi file a va vulangaleletšaku
e-hosi yi file a vaku e hosi yo vabya,
hi ka tiva letšaku loko vo tivisa e vanhu
letšaku e hosi yi file, ku nga hamba
ka ku e-valala va vona vo hlomisa e
nyimpi yi tata va klasela va nga si
va na Matimba, hkevalaho ka kufela
hi hosi ya vona. Ku tivisiwa e kupa
ka hosi e siku ku vekiwa e
hosi leyi ntšwa.